

„Pojem“ - dvojí smysl

Pokusíme-li se dopídit smyslu toho, co napsal ve své poznámce Walter Benjamin, musíme nejprve do textu něco vložit. (Tak se ukazuje, že z hermeneutického hlediska jde nejen o to, „najít v textu, co tam není“, ale také vložit do textu – resp. „za“ text – něco, co tam nejenom nebylo a není, ale co tam autor (nejspíš) ani nechtěl vložit, nicméně co bude fungovat jako reagens; chemické reagens totiž také ve zkoumané látce nebylo, ale pomůže nám odhalit, co v ní bylo a je.) Co to tedy může znamenat, řekneme-li, že pojmy nelze myslet (německy: Begriffe lassen sich überhaupt nicht denken)? První, co nám (bez ohledu na Benjamina) napadne, je nemyslitelnost pojmů, tj. nemožnost mýnit „pojem“ jakožto „pojem“, nebo také ještě jinak: že neexistuje „pojem pojmu“, ba ani „myšlenka pojmu“. Což je ovšem nesmysl; z běžné hovorové praxe víme, že můžeme mluvit o pojmech (nebo o nějakém určitém pojmu), a že tím něco vskutku míníme, tj. že to není jen flatus vocis bez obsahu, bez významu. Pokusme se proto – v zájmu zkoumání – upřesnit nějak tu myšlenku, že nelze myslet pojem, asi tak, že tedy nelze učinit pojem míněným předmětem. To by znamenalo, že pojem musíme označit za ne-předmět. (A nesmělo by to znamenat, že „pojem“ je nic.) A můžeme jít ještě dál: německá formulace, že „Begriffe lassen sich überhaupt nicht Denon“, by znamenala asi tolik, že k bytostné povaze pojmů náleží, že se sebou nenechají zacházet jako s pouhými předměty, tj. že to nepřipustí. Protože k bytostné povaze pojmů náleží, že nejsou „pasivními“ objekty, nýbrž že je buď „nemáme“ (že nám jsou cizí a nepřístupné), nebo že na nás mají vliv, že s námi „cvičí“, že nás „vedou“ či „postrkují“ někam. To ovšem zcela odporuje tomu, co je vždy považováno za přednost pojmovosti, totiž že naše myšlení má v pojmech oporu jako v něčem pevném, k čemu je možno se vždy znovu vracet jako k „témuž“. Jestliže tedy v jednom případě jsou pojmy hybné nejenom samy, ale že vedou k hybnosti i nás a naše myšlení, zatímco na druhé straně jsou považovány za tak pevné, že přetrvávají věky (např. pravoúhlý trojúhelník Thaletův nebo Pythagorův je stále týž, i když jej míníme dnes po dvou a půl tisících letech), je zřejmé, že pokaždé míníme něco jiného. Proto je na místě obojí rozlišit a užívat i jiných termínů: jako „pojem“ označíme (pojmenujeme) to „hybné“, co působí i na hybnost našich myšlenkových aktů, zatímco to pevné, k čemu se „pojem“ vztahuje tak, že je ponechá týž (resp. že umožní, aby jako totéž bylo „rekonstruováno“ a tím aktualizováno právě jako „totéž“, pojmenujeme jako „intencio-nální předmět“ (tj. konstruovaný objekt, tedy myšlenkový model).

(Písek, 120125-1.)